

וְהָיָה
כְּאִשְׁרָיִךָ

אֶת אֲשֶׁר
לְפָנֶיךָ יְיָ
אֱלֹהֵינוּ
(סידור תשנ"ח)

כִּתְבֵּנוּ יְיָ יִחוּדְךָ לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
קִבְּלוּ חֲצוֹת - סוּמָר 1998

דברי-פתיחה

פעמים רבות רציתי להעלות על הכתב את אשר חוויתי במחיצתו של אבא קובנר, בימי מלחמת העולם השנייה. לצערי, הדבר לא הסתייע ולא יצא אל הפועל. פגישתי עם אבא הייתה קצרה אך סוערת ומלאת מתח ומיסתורין. בשיחותי עימו לא פעם נשארתי עם הרושם שאין אני יורד לסוף דעותיו. דיבורו, תמיד דרמטי עם נטיה מודגשת להגות. מחשבתו מפותלת ומאוד אסוציאטיבית, עד כדי כך, שקשה לפענחה. בדיעבד אני יודע מדוע נרתעתי מלכתוב עליו, שמא לא אצליח לנסח נכונה את דקות נפשו וגוני מחשבתו. לבטי אלו, פג תוקפם, משקראתי את רשימותיו של ד"ר תום שגב בעיתון הארץ. היה זה לפני שנתיים בערך. דבריו כתובים ברוח לא טובה, עם הרבה סילופים והשמצות הודות אבא, אופיו ופועלו - עד לרשעות ממש. כאן בפעם הראשונה החלטתי שעלי להגיב, ולאחר שנענתי לבקשתה של ויטקה, רעייתו של אבא, שוחחתי ארוכות עם ד"ר ת. שגב והשמעתי לפניו את גירסתי והשגותי על הפרשה שאבא עמד במרכזה. ד"ר ת. שגב נאלץ היה לחזור בו, בטענה, שמקור האינפורמציה ממנו דלה היה מטעה ולא אמין. קשה להשלים עם העובדה שלאחרונה מתפרסם חומר רב של הסטוריונים אשר בעקשנות ועקביות "משפצים" אמיתות הסטוריות ובהבל פיהם מסלפים סיפורים ואגדות וכל אלו כדי לצור אוירה של ספקנות וכפירה כלפי מנהיגות ואוטוריטה הסטורית. אם בשורותי אלו אצליח למחוק חלק מהכזבים של דוברים למינהם - אשמח בחלקי.

בדרך לא דרך

אירופה עודנה בלהבות. חבל ארץ שסוע, קרוע ומתבוסס בדמו. מדינות ללא גבולות והמוני בני אדם ללא זהות ושייכות לאומים, ערבוביה של שפות ועם רב ללא צלם אנוש. אנטרנציונל של יגון וסבל. הכל כאילו נמחק עלי אדמות. רק פליטים, מליוני פליטים הולכים ונוודדים. עיפים ומפוחדים מחפשים כיוון ותקווה. לעולם לא אשכח את קבוצת הנשים, כמאתיים במספר, אי שם בין הרי האלפים של צפון איטליה, לבושות בשקים, ערומות למחצה ללא שערות, גזוזות כעדר כבשים, דוחפות אחת את השניה, צועקות הולכות ורצות לשום מקום ומחפשות לחם, מקלט ומסתור. מולדתם יוון - והיא כל כך רחוקה!... עוד לא נרגעתי ממראה קשה זה, והנה לנגד עיני שני ילדים, עומדים ורועדים באמצע הכביש. עיניהן הגדולות והשחורות מגלות מיד את מוצאם היהודי. הבוגר בניהם, לכל היותר בן שש, והיא, אחותו - פעוטה ממש. איך הם הגיעו עד הלום? ברגל, ברכב, על כנפי נשרים - אלוהים יודע. לפתע, הילד התנפל עלי, חיבק אותי, כאילו מצא את אביו. התרומם על קצה אצבעות רגליו, כי רצה להגיע לכתפי השמאלית ולנשק לסמל הבריגדה, מגן דוד צהוב. לאחר שלא הצליח, לפת את אמת ידי עליה ענדתי שעון שקבלתי מהקבוץ. אימץ את עיניו וקרא בקול רם, כילד בכיתה א' "אם אשכחך ירושלים, תשכך ימיני" ככה היה כתוב על לוח הספרות של שעוני. אני לא ידעתי את נפשי מהתרגשות. ואז, הילד במין פקחות ובגרות שאל: מה המחיר של השעון בשוק? סוחר יהודי קטן. כבר קונה ומוכר, וכל אלו כדי לאגור פרוטה, לקיומו ולקיום אחותו הקטנה והיקרה. הראיתם פעם ילד בגיל שש, נושא בעול של ראש משפחה ודואג לצאצאיו?.....

کے لیے اس کا کیا
... ہے؟

מהאפר קמו ועלו...

זאת היתה המציאות בכל אירופה. במזרח ובמערב אוירה של "אדם לאדם זאב". אלימות, רצח, אונס ופשע. מפליא היה לראות כיצד תנועות הנוער החלוציות הן, וכך הן הצליחו להתעלות ולקום מתחתית השפל ולהתארגן לפעולה ציבורית ועזרה הדדית. גרעיני הכשרה, פעולה תרבותית וחברתית, מקהלות, חוגים לעברית, חוליות לנקמה בגרמנים והעיקר - ארגון שארית הפליטה והעברתה מערבה, לכיוון נמלי איטליה וספרד ומשם באוניות מעפילים ארצה. את ראשית פעולות ההצלה התחלנו בבריגדה, ללא כל עזרה והדרכה מהארץ. הפגישה עם שרידי הגולה והטרגדיה שהתגלתה לנגד עיננו, היא הייתה זו שהולידה ברוחנו רעיונות בלתי שיגרתיים לפעולה...

זכורה לי הפגישה הראשונה עם אבא קובנר. אי שם בצפון איטליה, יער עבות בחיק צלעות הרי האלפים. אורנים גדולים שלחו ענפים ארוכים כלפי מעלה, כאילו זרועות של מתפללים. ולמטה, שדה ירוק וטבעי, משתרע כשטיח מצוייר. רוח קלילה מתנגנת בין מחטי האורנים ואיוושת הצמרות מצטרפת לשירת היקום. באוירה פסטורלית זו מאות של חיילים הקשיבו לדבריו המרתקים של אבא.

את אבא לא הכרתי אך ראשו הגדול והמתולתל וקולו העולה ויורד, הקפיא את רוחי כבר בהתחלת דבריו. את שפת דיבורו לא הבנתי, אך אומרים, שמחזה טוב, מבינים גם ללא ידיעת שפתו. אבא נעמד, קטן, צנום, יגע ועייף, רועד מהתרגשות, עוצם עיניו מרים ידיו. פותח

זרועות דקות, כאילו רוצה להבק את כולנו ומתהנן שנאמין לדבריו.
אך קשה, קשה היה להאמין לעלילות האימה שהוא תיאר לפננו. ואני,
בור ועם הארץ, לא מבין ואיני יודע אידיש, התפנתי לראות כיצד
התקהלות כה המונית נתפסה להתרגשות של אקסטזה, ואם תרצו -
להפנוזה המונית!...

מסכן היה לובקה, שישבתי לידו. לא נתתי לו מנוחה. אחרי כל מילה
של אבא חזרתי ושאלתי: מה הוא אמר, מה הוא אמר? בשום פנים ואופן
לא יכתי להשלים עם העובדה שאינני מבין את שטף דבריו. לצערי,
לפי מידת הריכוז וההקשבה, ברור היה לי שההפסד הוא כולו שלי.
ובכל זאת, את עומק הטרגדיה שאבא תיאר לפננו, חשתי וראיתי מבעד
לברק הדמעות שבעיני החיילים...

בפולקה צ'וכר - - -

* *

*

תוך שבוע שבועיים הוקם "המוכז לגולה" והוא היה למדינת היהודים באירופה. מטה לפעולה עם ועוזות לרוב. ועדת הספקה, ועדת נשק ועדת עליה ועוד... עשרות רכבים של הבריגדה נסעו בכל כבישי אירופה וריכזו מזון, לביש, נשק ומו ללא, וכל אלו מתחת לאפס של הבריטים. הוחלט שעל אבא להגיע ארצה ולהביא בפני מוסדות הישוב את הנעשה בגולה ולחזור לאירופה עם תוכניות להמשך הפעולה. בשני פורומים גדולים השמיע אבא את דבריו. בועד הפועל של ההסתדרות ובוועד הפועל של הקבה"א במרחביה. מבן גוריון בקש עליה המזנית ומידית ללא מיון וסלקציה. ואילו הויכוח בינו למאיר יערי היה הרבה יותר קשה ופרטני. מהתנועה הוא תבע לחדול מפוליטיזציה יתרה ופירוד בעם. לטפח מסגרות חדשות לפעולה, כגון "החלוץ אחיד". רעיון שאבא לא הרפה ממנו ואילו מאיר יערי - דחה בכל התוקף... "בבונקרים שכבנו כולנו באותם תנאים: ילדים, נוער, נשים, זקנים, סוחרים וגנבים. כלפי כולם יש לנו אותה מידה של מחויבות..." ככה אמר לי אבא באחת משיחותינו "קשה לי להשלים עם האליטיזם של תנועתנו", הוא המשיך, "כאילו זר ומנוכר הנני בתוך תנועתי..." לכל אלו הוסיף ביקורת כלפי ברית-המועצות ודרכי פעולתה. דבר שבאותן שנים, מאוד לא היה מקובל בתנועתנו. לפתע, כאילו מתנצל בפני שמא לא הבנתי נכונה את יחסו כלפי מאיר - הוא מיהר והוסיף: ז'קו, עליך לדעת, מאיר הוא בין היחידים שהבין לרוחי וירד לסוף דעותי. יותר מזה, אין שני לו בתנועה שידע את הגולה ומעיונותיה. בזכותו ובזכות עמידתו, לא הדרדרנו ואיבדנו את זהותנו האנושית והלאומית כאחד.

חיילי הבריגדה היהודית הארץ־ישראלית — בפחנה ברגן־ביהון המשוחזר

מאיר היה זה שפיזר את מכותי וחיזק את נפשי. ואז הוא צייתת אחת ממחשבותיו: "אבא, מכס גיבורי הבונקרים והיערות, נלמד את המאבק להישרדות ואת הגבורה של סוף הדרך! עליכם ללמוד כאן - בארץ אין לחיות לעבוד ולבנות. בואו אלינו תחיו עמנו ולאחר מכן, צאו לדרך ובמלוא כוחכם..."

עבורי, היה זה משפט מפתח, אמר לי אבא. מחשבתו זו חילחלה עמוק בנפשי ונשבעתי, בעלותי ארצה, אם אכתוב אי פעם רק על עבודה, על יצירה ועל שמש שמאירה מבעד לפרחים אכתוב. על אשכולות ענבים רחוצים בטיפות טל הנוצצות כדמעות בין עלי הגפן, אכתוב, אבא נראה אפוף דרמטיות ורומנטיקה.

קשה ומייגעת היתה הפגישה עם אבא במרחביה. הדבה דברי תוכחה נאמרו שם. לאחר התייעצויות אין ספור, אבא חזר לאירופה ובראשו אין ספור של תוכניות...

האקליפטוסיס ליד תחנת הרכבת של רחובות

לאחר חופשת מולדת, מחובתי היה לחזור להולנד, שם חנה גדודי -
הגדוד השלישי של הבריגדה היהודית. הימים - ימי סתיו והאופק,
מכוסה בעננים כבדים ואפורים. לפעמים טיפות גשם עפות ברוח
ובדפיקות מתרסקות על מדרכות האבן. קשה היתה הפרידה. מלוינה
ועליזה חן (חברת ועדת קשר של הקבוצ) באו להפרד ממני. נשענתי על
אחד האקליפטוסיס, מהורהר, יגע ועצוב. לפתע, יד גדולה וכבדה נחתה
על כתפי השמאלית וקול עמוק ומסתורי בקשני להתלוות אליו. לא
ידעתי את נפשי וכמהופנט מלאתי את בקשתו וצעדתי אחריו בחושך.
בחורשה שממול שש צלליות נעו בחרדה וחפשו מסתור. כשהתקרבתי אליהן
הבחנתי בשישה חיילים לבושים במדי הבריגדה. "המפקד" בקשני להפרד
ממלוי ו לחזור מהר פן נאחר את הרכבת. נהגתי לפי בקשתו - פקודתו
ואמרתי שלום למלוינה ועליזה. מודה על האמת, עד היום אינני יודע
איך הן פרשו את התנהגותי המוזרה. חזרתי בחופזה, התקרבתי אל
החברה ומה רואות עיני? ... מקרוב הבחנתי שאחד החיילים היה
אבא קובנר! קטן, צנום יגע. לבוש מדי צבא, גדולים בהרבה למידותיו
הטבעיות, כובעו מכסה עמוק מתחת לאזניו את ראשו, ופניו נעלמו כלא
היו. "החייל האמיץ שווג" אמרתי בליבי, וכמעט פרצתי בצחוק, אך
שפתותי התכווצו "ומתוך כבוד לאבא, חנקתי את קולי. יתר החברה,
במידה ויכולתי לדאותם, נראו יפה. גדולים, חסונים, לבושים כהלכה.
חיילים לכל דבר...
חושך מסביב. פה ושם נורות חשמל האירו בחיוורונם את הרציף. הזמן
רץ והמתיחות גוברת. מרחוק קטר הרכבת נשמע מתנשף ומושך שורה
ארוכה של קרונות משא. בעוד דקות אחרות הוא התקרב לתחנה, רטוב
ומיוזע, שיחרר ענן של קיטור ונעצר, חסר אונים. כאילו לחש
בתחנונים, ללא הפסקה - לא אצליח לחצות את המדבר, בדרך למצריים.

"המפקד" שאת זהותו עד היום אינני יודע, התקרב אלי וכידיד נעורים
חיבקני מאחור ומילמל לי באוזן: "עלייך ללוות חיילים אלו עד
למרסי שבצרפת. שמור עליהם ולמד אותם להיות קשובים לפקודות
באנגלית...". אחר כך דחף לי פתק קטן ליד והוסיף: "קרא, שגן ולמד
בעל פה את הכתוב בו ולאחר מכן, השמד אותו!!!..." אמר ולא פירש,
אמר ונעלם בחושך.

בכמה דילוגים התרחקנו מחורשת האקליפטוסים ומיד עלינו לקרונות.
הקטר כאילו חיכה לנו. שיחרר קיטור, אימץ את כל איבריו גלגליו
לאחר שהשמיעו כמה חריקות צורמות, קבלו תנופה ובסחרור רצו אל תוך
המדבר.

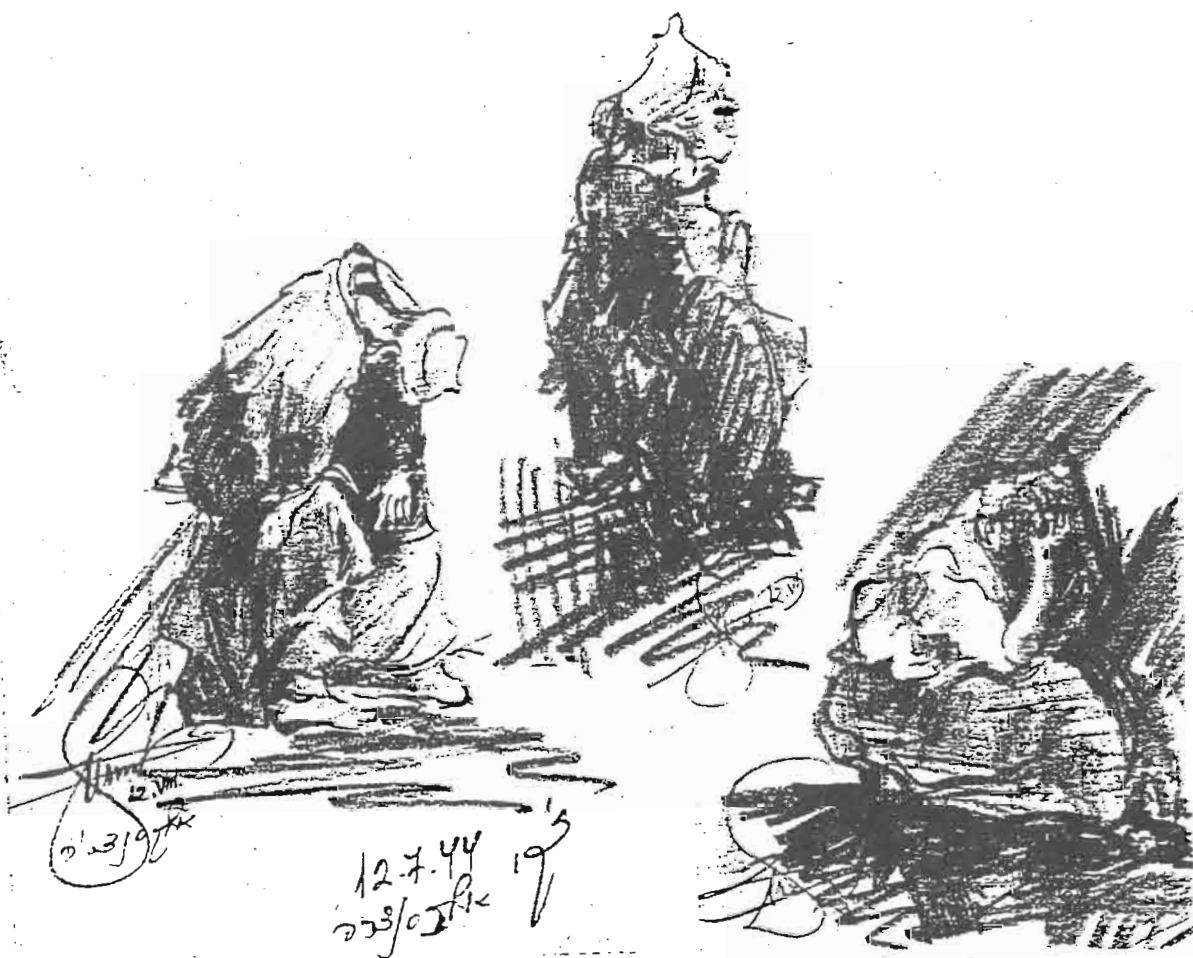
אנחנו בדרך למצריים...

במדבר סיני השמיים שקופים ועמוקים

שכבנו על רצפת הקרשים של קרונות המשא, ללא מזרונים ושמיכות להתכסות. הקור יבש ומקפיא, מי שלא עבר את מדבר סיני בלילה ובקרונות פתוחים, לעולם לא ידע מה זה קור!... לסתותי רעדו, כעלים ברוח. התכווצתי עד לאפס. השמיים למעלה, שקופים ועמוקים. כוכבים ריחפו נמוך מעל לראשנו וכגחליליות האירו וכבו. אך הקור - הקור לא נתן מנוח. ברור היה שאף אחד מהחברה אינו ישן אלא שכלם שותקים. כאילו שקועים עמוק בחלומות. כל אחד, חיפש פינה בקרון, התכרבל ורעד מקור, מילא על הקור אולי הייתי מתגבר, אך לא מצאתי מנוחה לנפשי. כל הלילה חשבתי ולא הבנתי הכיצד נקלעתי לסיטואציה זו, ואולי, שלא מדעת, הייתי לחוליה במחתרת? מי גייס אותי? מה צפוי לי בדרך ארוכה זו? הכיצד עלי לנהוג עם הידידים החדשים שלי? ומה אעשה במקרה של תקלה? ניסיתי לקרוא בפקת שהמפקד נתן לי - אולי שם יש הוראות של כך תעשה ואל תעשה. אך לשווא. חושך בקרון ואף אחד מעשרות הגפרורים^ש שנסייתי להצית לא האירו מפאת הרוח שנשבה מכל צד ופינה. ככה עבר לו הלילה בחרדה, דאגה ופחד. לאחר שעזבנו את המדבר וחצינו את התעלה. עם שחר, הגענו לאלכסנדריה. אלכסנדריה - נמל גדול ועיר ענקית. אלפים של פועלים - עבדים, ערומים למחצה, יחפים, רק מגבת על ראשם. רצים מין ריצה קלה וכאילו דורכים על המקום, עד שהראיס מנפח את לחייו ושורק בכח ואז כל האלפים כגל שוטף נכנסים אל תוך האוניה ומתחילים לפרוק. לא מנופים, אף לא מכונות, רק ידיים יבשות כעצמות. תוך שעה שעתיים גומרים הם את עבודתם ובריצה קלה כמובן, חוזרים הם למדבר, מתפשטים כביום הוולדס ומתחילים בפעולות סניטריות. מחפשים כינים

בגופם ובראשם. בשום מקום בעולם לא ראיתי צפיפות כזו. כאילו עודף
של בני אדם ואם תרצו, בני אדם מיותרים (איתכם הסליחה על
הציניות) כלהקת ארבה, כלם אותו דבר, רצים ממקום למקום ללא זהות
וצלם אנוש. ואנחנו בתוך תוכה של המאה העשרים!...

ביחוסות אילצ'ני'ם

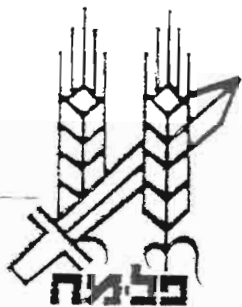
אילצ'ני'ם

חול המדבר התנשא מעלה והשמש מאירה באדום...
שקוע בהרהורים לא הרגשתי שגם אנחנו - אלפים של חיילים עמוסים
בתרמילים ובקטבקים, טורים טורים, זחלנו בדרך לאוניה.
למעלה מחמשת אלפים חיילים. כלם אנגלים בדרך לחופשת מולדת,
מהמזרח הקרוב לבריטניה. בתוך עם רם זה, עשרים ישראלים שמהם ששה
הכרתי באקראי. לאחר דחיפות, צעקות ומהומה הגענו לבטן האוניה.
כאן היה אי-סדר למופת. בתוך ההמולה, כל אחד חיפש מקום להניח את
ראשו. אחדים נשכבו על השולחנות, אחרים על הרצפה, היו כאלו שתפסו
מקום בספסלים ואילו המאושרים, היו אלו שטיפסו על ערסלים. מאוד
של ערסלים כקורי עכביש התנדנדו בתקרה של בטן האוניה. אני פיניתי
את הערסל שלי לאבא, הוא נשכב עליו כלשראשו שקית לבנה, וספרו של
סטפן צוויג "מגלן" זה היה כל רכושו. מהשקית לעולם לא נפרד.
לארוחות, לשרותים, לטיול על הסיפון, לכל מקום הוא חיבק אותה,
כאילו היתה אהובת ליבו. בהתחלה, התנהגותו זו לא משכה את תשומת
לבי, אך במשך המסע, התמלאתי סקרנות לדעת מה מכילה שקית זו. לא
שאלתי כי למדתי שבתנאים בהם היינו נתונים לא מרבים בשאלות. לפתע
נשמעה צפירה צרודה וחזקה. שובל לבן של אדים התנשא מעל לארובה
והאוניה זז. כענף שחילץ את עצמותיו, מתח את אבריו והחליק קדימה
על פני המים. אניה ענקית, למעלה מ-20,000 טון הנפח שלה ושמה
"שמפוליון". אומרים שבימי שלום היא שרתה את עשירי אירופה
לאמריקה ובחזרה. הים היה שקט ורגוע, כאילו אגם הרים ומימיו
כחולים ושקופים. השמש הספיקה לטפט גבוה והאירה את האופק.

ככל שהתרחקנו מהחוף נרגענו יותר ויותר והרגשנו כיצד עייפות
זוחלת וכובשת את כל תאי גופנו בעוד דקות אחדות, נרדמנו כלם.
לצערי, לא לזמן רב. הים התעורר וגלי ענק התחילו לטלטל את
האוניה. מפליא היה לראות כיצד אנייתנו הגדולה והחזקה התחילה
להתנהג כצעצוע ילדים בזרועותיו החובקות של הים הסוער. כקליפת
אגוז נראתה והגלים מכים באימה ושוטפים את הסיפון. כעכברים
רטובים, ברחנו אל תוך בטן האוניה. ולמטה, תוהו ובוהו. רבים נפלו
בין השולחנות ואחרים התהפכו מהספסלים. אבא נהיה ירוק והתחיל
להקיא, רחמנות עליו, אך את השקית לא השמיט מידייו. חבל שלא היה
בכוחה להושיע לו. רק הצעירים שביננו, חברי הפלמ"ח, התנהגו,
כאילו לא קרה דבר.

אני כבר יכול לגלות לכם שחמישתם היו רבי-חובלים, חברים במחלקה
הימית של הפלמ"ח. מטרתם הייתה להגיע לחופי אירופה ומשם לחזור
באוניות מעפילים ארצה. חמישתם נסעו בתעודות מזויפות על שם של
חיילי הבריגדה שנפלו באיטליה. התנהגותם הייתה למופת. מסבירי
פנים, שמחים ורעננים עד כדי כך שלא פעם, התקנאתי למידת החן
והאופטימיות שלהם. להבדיל מאבא, שהוא תמיד היה רציני, מופנם
ושקוע במחשבות. לעתים הוא אמר לי מילה או שתיים, שמהן הבנתי שיש
ברצונו לשתפני בדאגותיו, אך מיד, כאילו תפס עצמו בחולשה, נעל
פיו ושתק...

השייט בדרך ככל היה נעים. רוח סתיו ריחפה על פני הים וחברתנו
ככל שעבר הזמן, התגבשה יותר ויותר. קרה לא פעם שישבנו בצוותא,
סיפרנו והתבדחנו, שרנו בציבור. להבדיל מהחיילים הבריטיים ששתו
בירה ושתקו. ברגעים כאלו, גם אבא היה מצטרף. לאחר ארבעה ימי

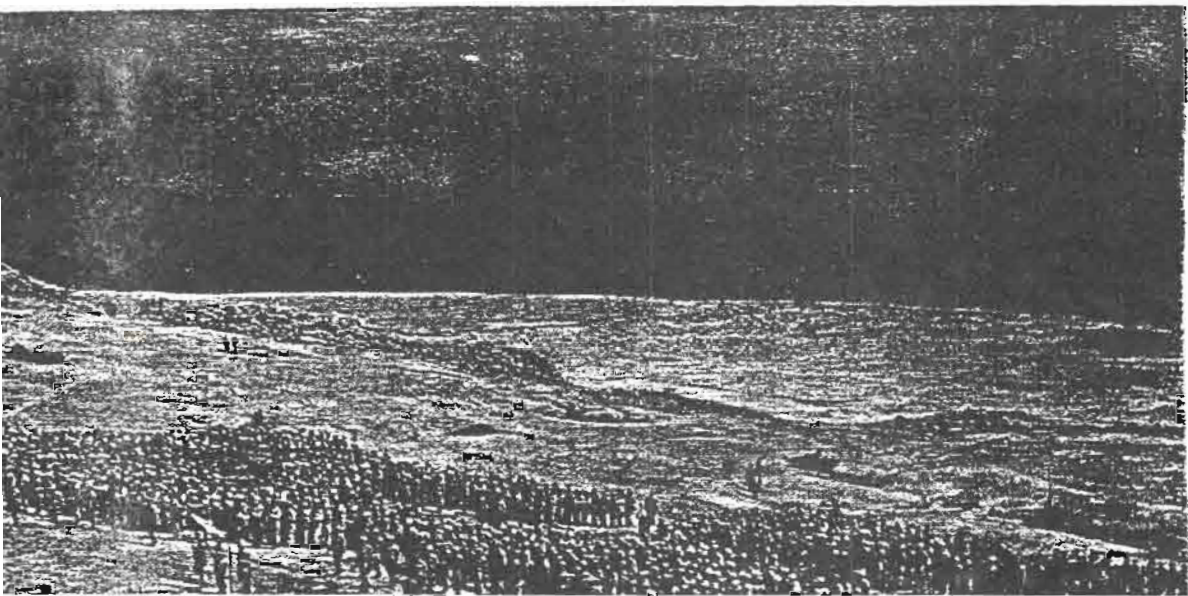
כפרה

שייט הבחנו מבעד לערפל, הרחק באופק, פס של חוף מתפתל ועליו
גושים של מבנים וצמרות עצים. תוך דקות אחדות נכנסנו לנמל.
אונייתנו שטה בקשת רחבה, פנתה שמאלה וימינה ולאחר תמרון קל,
השליכה עוגן במימיו השקטים של נמל מרסי.
שעות צהריים. חם ולח מסביב. בתוך הנמל שטו סירות שיטור אך את
עיקר המקום, תפסו אניות מלחמה.
עד כאן הכל התנהל כשורה. לפתע, כרעם ביום בהיר, הרמקולים ממגדל
הפיקוד הכריזו את שמו המדומה של אבא ומייד אחרי זה את שמו של
ארבעה מתוך חמשת החברה של הפלמ"ח. את שמו של החמישי משום מה, לא
השמיעו... אבא הגיע מיד. התקרב אלי ורצה לדעת מה עליו לעשות.
תוך שניות אחדות הצטרפו גם יתר החברה. בקשתי אותם להמתין במקום
ואילו אני רצתי לכיוון מגדל הפקוד על מנת לשמוע ולהבין את פשר
ההזמנה המוזרה הזו. במרחק מטרים אחדים, ראיתי קבוצה של שוטרים
צבאיים כשלאשם כובעים אדומים. משהו לא סימפטי מתחרש, אמרתי
בליבי. אחר כך, כדי להרגע חשבתי: נהוג בצבא הבריטי לצרף לכל
קצין "בד-מן" משרת בשפתנו, שיטחוב את חבילותיהם של האדונים
הקצינים. אולי חברינו גויסו למטרה זו?... חזרתי אל החברה
ובקשתים להתייצב. לא היתה שום ברירה אחרת. דקות אחדות מאוחר
יותר ראיתי מעל גבי הסיפון סירת מוטור מרחיקה את החברה לכיוון
בלתי ידוע.

אסון ממש! איום ונורא! כיצד הגיעו אליהם, מודיעין? או שמא
הלשנה! מי יודע מה צפוי להם, חשבתי בליבי. פשוט לא יאומן.
בינתיים, נפוצה שמועה באוניה שנתפסה חוליה של טרוריסטים יהודים
מישראל, שהיתה בדרך לאנגליה כדי לרצוח את משפחת המלוכה. מצבנו
היה בכי רע! יש לזכור שחודשים אחדים לפני כן, חייל במדים של
הבריגדה - אליהו חכים, רצח את הלורד מואין מפקדם העליון של
צבאות בריטניה במזרח הקרוב. דרך אגב, אליהו חכים היה חבר פלוגה
ג' של הגדוד השלישי - פלוגת המשקים שבה שירתנו: זאבלה, לובקה,
אלי ואנוכי. זכור לי כיצד אליהו היה מלגלג עלינו ולמלחמתנו
האנטי אמפריאליסטית, אך מפה ועד לזה שהוא במו ידיו מסוגל לרצוח
אדם ומטעמים אידיאולגיים... זאת מעולם לא העלתי על הדעת...!
האוניה היתה ככוררת. למעלה מ-5000 חיילים בריטיים הביטו בנו
בחשדנות וזעם. ואילו אנחנו, סך הכל עשרים חיילים יהודים, בתוך
ים של איבה, פחד אלוהים!...
כתושב הארץ, שידע וזכר את התנהגותם הגסה של הכלניות הידועות
לשימצה, חייב אני להודות שככל שהתרחקנו מהמזרח הקרוב יחסם
כלפינו השתנה ונהיה מאופק ותרבותי יותר. אמנם, הסתכלו עלינו
בחשדנות ואולי בכעס אך לא פגעו בנו לרע!... מפה והלאה נשארתי
לבדי ועלי היה לשקול טוב טוב את צעדי. ראשית, רצתי לכוון הערסל
של אבא וכצפוי מצאתי שם את השקית המסתורית. ובכן, מה עלי לעשות.
לקחת אותה? אולי צופים עלי מהצד וברגע שאגע בה יתפסו גם אותי,
כשייך לחוליית הטרור ואם אוסיף לכך, שמתוך חמשת חברי הפלמ"ח

במתחם הארז - 1071

אסרו רק ארבעה, אולי את החמישי השאירו למעקב? ... מחשבות אין
ספור התרוצצו בראשי, אך לא אבדתי את עשתנותי, מהורהר קמעה אמרתי
לפלמחניק, שיחטל את הפילם, בו היינו מצולמים כלם. בדיעבד, צר לי
על כך, משום שלא ערכו עלינו חיפושים ובמו ידינו חיסלנו צילומים
יקרים למזכרת. אחר כך לקחתי את השקית ובריצת אמוק עליתי לסיפון
והשלכתי לים. מה היה בתוכה? רשימות של חברי מחתרת, או שמא
תוכניות לארגון שארית הפליטה. כסף או זהב למימון הפעולה בגולה
ואולי חומרי נפץ עבור החוליה לנקמה בגרמנים... לכל השאלות הללו
לא היתה לי תשובה. רק דבר אחד היה ברור לי, ברגע זה, לנגד עיני
השקית שהשלכתי לים, שוקעת למצולות ועימה כל סודותיו ותוכניותיו
של אבא. ובינתיים, מה קורה עימו וכל יתר החברה? ...

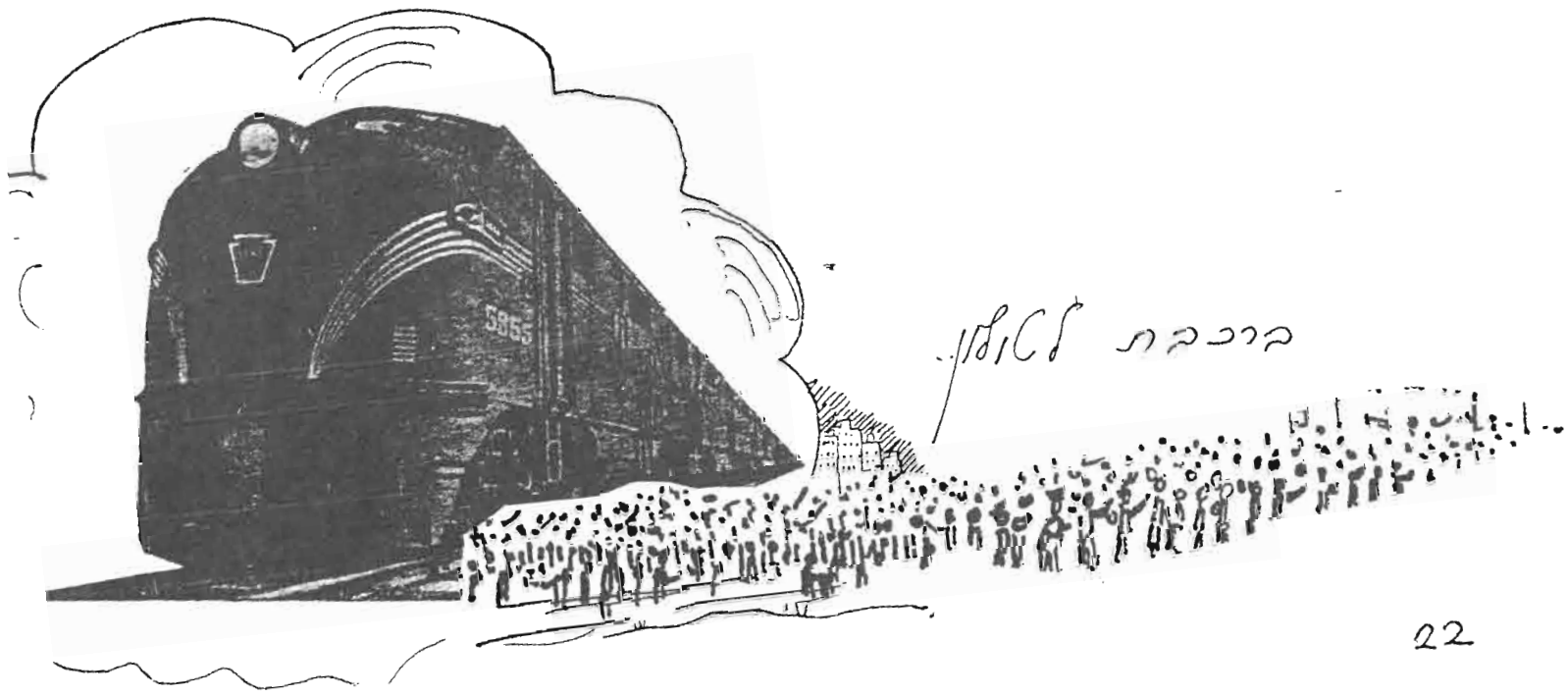
קרא, שני, זכור, והשמד את הפתק!...

כל נוסעי האוניה היו בתנועה, חבילות, מזוודות ואלפי חיילים נעים לפי פקודה. תוך שעות אחדות עלינו היה לפנות את האוניה עבור אותם אלפים שחוזרים מחופשת מולדת, מברטניה למזרח הקרוב. היתה לי תחושה שעומד אני בתוך תוכו של תל-נמלים ומסביבי אלפי נמלים וכל אחת סוחבת מכל הבא ליד. בעוד דקות אחדות ירדנו לחוף והסתדרנו לפי יחידות, שורות שורות, בצבא הבריטי שום דבר איננו מתקדם ללא מסדרים והנה, הם לא איחרו לבוא. צעקות, פקודות: "עמוד דום! ימינה פנה! על המקום דרוך! קדימה צעד! כל זה התרחש במחנה מעבר ענק ליד הנמל. אנחנו הישראלים קבלנו אזהל ולאחר שהסתדרנו - עלינו היה לחכות לרכבת שתגיענו צפונה. דרך ארוכה לפנינו. כל דרום צרפת, גרמניה, הולדנד ומשם עד לחומה האטלנטית. באותן שנים להשיג מקומות ותור לרכבת זה לא היה מהדברים הקלים. כל יבשת אירופה הופגזה ללא רחמים. ובמיוחד כבישים ותחנות רכבת. לאחר שהתחילו "הפצצות האלף" מפציצי ענק הגיחו מאנגליה דרומה ומהמזרח הקרוב צפונה. יום יום השליכו אלפי טונות של פצצות, ובדרך זו מחקו כל חפץ עלי אדמות. מסילות ברזל ותחנות רכבת הושמדו כליל ולכן, קשה לתאר את הצפיפות והצעקות באותם מרכזי תנועה שחודשו לאחר המלחמה. אלפי בני אדם בהסטריה וסיחרור חיפשו אפשרות לחזור למקום מגוריהם ולראות אולי נותר דבר מה מרכושם. באוירה כזו, מחובתי היה להגיע עוד היום לטולון. נדחפתי לרכבת אזרחית ביודעי

שלא יעזו להתעסק עמי, כי במדי צבא הייתי. תשאלו, מה החפזון?
ומדוע היה עלי להגיע עוד היום לטולון? להזכירכם, ברחובות, ליד
האקליפטוסים קבלתי פתק ובו היה כתוב: "קרא, שגן, זכור והשמד"
והנה מה היה עלי לזכור, "עלייך להגיע לטולון רח' שרה ברנד 18
לפנות אך ורק לוילי ולהעביר אליו את כל החיילים. אם חלילה יקרה
דבר מה לא נעים, שדר מיד ארצה, "הרימון נרקב"! זאת היתה
הסיסמה, במקרה של תקלה...

הגעתי לטולון לפנות ערב. גשם זלעפות. אמנם ידעתי את הכתובת אך
היה קשה מאוד להסתדר בסמטאות טולון. ובמיוחד כשעלי היה להשמר פן
אפגוש במשטרה צבאית, שהרי הסתלקתי מהמחנה ללא אישור ורשות.
לעולם לא אשכח את שעות החיפושים בטולון.

רטוב עד לשד עצמותי ומה שהכביד עלי עוד יותר, היתה המחשבה איך
אפגוש את וילי, אסתכל בעינו ואבשר לו את בשורת איוב. מצאתי סוף
סוף את הדירה. דפקתי בדלת ומולי נעמד אדם גבוה, מגודל שיער,
הסתכל עלי בחשדנות ולאחר שבחן אותי מכף רגל ועד ראש, בירך אותי
לשלום. "מה בפיך" שאל באדיבות מאולצת, כאילו ידע את כל השתלשלות
העניינים. ואני, מפוחד ומלא הרגשות אשמה עניתי "הרימון נרקב!"
תפסו אותנו והעקר - שביניהם היה גם אבא קובנר. וילי העביר את
ידו הגדולה על מצחו, נגב את זיעתו מעליו ובקול עמוק ושיקול הדעת
אמר: אצלנו (הכוונה במחתרת) כל דבר שעשית, טוב שעשית, ואם לא
הצלחת, יש לחפש דרכים על מנת לתקן את המעוות. לאחר מכן, שתק
שניה, והוסיף בנימה בקורתית אמנם, חבל שגם אבא קובנר בינהם, אך
אל תאמר העקר שגם אבא בינהם, עבורנו כולם באותה מידה יקרים הם!
הבנתי את הרמז ובכאב נשאתי את העוקץ שבדבריו. לאחר מכן, נתן לי
את הכתובת של מלון "ז'ן ז'ורס" במרסיי והטלפון שלו, תקע את ידו
בתוך ידי ואמר - שלום ולהתראות. סגר את הדלת מאחורי גבו ונעלם
כלא היה. כל שיחתנו לא ארכה יותר משש שבע דקות והתנהלה בעמידה,

ברכבת לאילון

בפתח הבית, בחצר קטנה בין הרחוב והדירה. נפרדנו כאילו שנינו מיהרנו. הוא לעבודתו ואני בחזרה למרסיי.
קשה לתאר את אשר עבר עלי באותו לילה. את הרכבת למרסיי איחרתי עלי היה לחפש בית-מלון ללון בו. ומי ישכיר חדר לחייל? הציבור אינו רוחש אימון וכבוד כלפי חיילים זרים. ואם ילשינו עלי, או יעבירו אותי לידי משטרה צבאית...

מצאתי חדר להניח את ראשי, אך אל תשאלו על האוירה סביבו. פונדק דרכים, מאוכלס סוחרים, זונות, גנבים ופושעים. נשכבתי על משהו, ספק מיטה ספק דרגש, אך לא העזתי להתפשט, פן אפגע ממידת הנקיין שבמקום. כל הלילה לא ישנתי ושתי מחשבות הציקו לי בלי הרף: מה קורה לחברה שנתפסו, ומה אעשה אם הרכבת זזה ממרסיי ואני עודני בדרכים. לכל דבר יש סוף ולליל הבלהות שלי - גם כן. עם שחר, עלי היה לחדש את התמרונים בתחנת הרכבת. רצתי, דחפתי, צעקתי והבקעתי לעצמי דרך, כשלצידי קיפחתי עשרות של אזרחים. הנסיעה מטולון למרסיי היתה קשה ומייגעת. הקטר עצר בכל תחנה - קטנה וגדולה. הוריד והעלה נוסעים. ממש זחל, כאילו להכעיס ולמתוח את עצבי שמימלא היו מרוטים. הגעתי לבסיס ולמזלי, כבר ממרחק ראיתי שני חיילים מכיתתנו, אחד תולה כביסה והשני מסתובב להנאתו. "תודה לאל" הכל עומד על מקומו. התקרבתי לאהלנו ומבלי לברך לשלום, דחפתי את ראשי מתחת לשמיכה ואת גופי פרסתי על מזרון, שריח קש נדף ממנו.
ישנתי יותר מעשר שעות טובות ונעימות...

... אהיה

אבא דיבר שירה "ך" - "ע" - "ל"

נרדמתי בעשר בבוקר והקצתי משנתי בתשע בלילה. גשם קל ירד בחוץ.
טיפות קטנות דפקו על יריעות האוהל ומשם בקילוח דק נשפכו על פני
האדמה. מהר מאוד למדתי שבחודשי הסתיו, במרסיי, ערב ערב יורד גשם
קל. היה שקט מסביבי. כל חברי הכיתה יצאו לבלות ב"נפי" ואותי
השאירו ישן, כאילו ידעו שאמש התפרפרתי לטולון. אחרי סידורים
אחדים החלטתי להצטרף אליהם. הגשם המשיך לרדת, אף התגבר. טיפות
גדולות, בכוח ננעצו על עפעפי והכבידו מאוד להליכתי. לא ראיתי
יותר ממטר לפני. המשכתי ללכת ובדרכי פגשתי שני חיילים. הגשם כה
התחזק עד שנראה כיריעת ערפל הנישאת ברוח. התקרבותי עוד יותר אל
החיילים ומה רואות עיני - חייל בריטי מרושל ואולי טיפה שתוי,
קנה הרובה שלו נוטה כלפי מטה - פן ירטב וחצי מטר ממנו אבא קובנר
הייתכן?!... התחלתי לנגב את עיני שמא טיפות הגשם משטות בי,
ואולי חולם בהקיץ הנני... נצמדתי אל אבא, כאילו עובר-אורח מקרי,
וצעדנו זה ליד זה. ואבא, שתקן שאין כמוהו, הולך ומפגין אדישות.
לא מבין ולא יודע דבר. הולך ושותק כשחיוך קל נוחת על שפתו
העליונה ומשמח את ליבו. הגענו ל"נפיי". כאן החלה מערכה חדשה
כהמשך למחזה ישן ואבסורדי.
אבא נשען במרפקיו על הדלפק ובקש סגריות, ועוד דבר מה ועד שהמוכר
ביצע את הזמנתו התחיל לדבר אלי שירה (רצ'יטטיב).

ב' ציפי
לשחזור...

מה... נשמע... עם... "ר" ... "ע"..."ל"..."? (רעל) שר ודיבר ועוד פעם, מה... נשמע... עם... "ר" ... "ע"..."ל"... הרגוני ולא אבין את דבריו. עד כדי כך נחרדתי מהתנהגותו זו שהתמלאתי דאגה ופחד שמא אבא איבד את שפיותו, מי יודע איזה עינויים עברו עליו? ואבא בשלו: ז'קו...

ז'קו... מה... נשמע... עם... "ר" ... "ע"..."ל"..."? לפתע, כאילו הוכתי רעם, וברק האיר באור גדול את כל תאיי מוחי, ואז חשבתי: אולי הוא מרמז על השקית המסתורית שמימנה לא נפרד כל ימי מסענו.

מבלי לדעת אם תשובתי עונה לשאלתו אמרתי: את השקית השלכתי לים!... אבא כמעט התמוטט. תפס את ראשו בהתרגשות, בלוריתו התפזרה על כתפיו. פניו נראו חיוורים - כמסכה. למה, למה עשית זאת? המשיך אבא בקול צרוד וחנוק. תשובה לא הספקתי לענות לו כי החייל, שומר ראשו משך

אותו בגסות ודרש ממנו להתלוות אליו. בצעדים מהירים הם התרחקו כשחושך סוגר עליהם מכל צד. החלטתי ללכת אחריהם ולגלות את מקום מגוריהם. מתוך שיחתי המקוטעת עם אבא הספקתי להבין שכל החברה נמצאים ביחד. חצי נחמה אמרתי בליבי. הגשם התגבר והיה לסופה ממש. לרגע חשבתי, אולי אעשה עצמי לשיכור ובצעקות וגידופים אסיח את דעתו של החייל ואבא יברח. בדיעבד, אני יודע שאבא בשום אופן לא היה מקבל את הרעיון כי "או כולם או אף אחד" ככה הוא גרס.

החייל ואבא נעמדו לרגע, הזדהו בפני שומר השער, פתחו פשפש קטן ונכנסו לתוך צריף יפה ומטופח. היה זה בית מגורים של קצינים שאחד מחדריו התאימו לבית מעצר. שכונה גדולה של צריפים במחכנה המעבר שימשה למגורים עבור הקצינים. אותי עניין רק צריף מס' 32 בו שכבו החברה. חזרתי בריצה לאהל. הגשם המשיך לרדת. ריסי התמלאו טיפות

גשם והפריעו לי בהליכה. למזלי הרע, החלקתי, נפלתי והתמרחתי כולי בבובץ. טוב שחברי באוהל שקעו כבר בשינה, אחרת הייתי זוכה לצחוק והלצות מצד כולם ומה שגרוע מזה, עלי היה לתרץ ולהסביר את מעשי בגשם וברוח. החלפתי את מכנסי ורצתי לטלפון כדי להודיע לוילי על שכונת הקצינים וצריף מס' 32. למחרת, מוקדם בבוקר, במרחק לא רב מאהלנו, נעצר טנדר של צבא ארצות-הברית ומתוכו ירדו שלושה חברה. את וילי הכרתי מיד, את הייתר - לא. כולם היו לבושים במדי צבא ארה"ב ארוכים וללא דרגות. אחד מהם ענד על כתפיו סמל של רב צבאי.

הדבר לא הפתיע אותי כי ידעתי שבכל צבאות העולם ובמיוחד אצל הנוצרים לכמרים ולרבנים יש מעמד מיוחד, מועדף ומכובד. זאת נצלו חוליותינו ולכל כיתת פעולה, תמיד ציורפו רב. כמובן רב מדומה. משטרה צבאית לעולם לא תעצור או תחקור רב או כומר.

וילי אותת לי מרחוק, התקרבתי אליו עליתי לטנדר ותוך דקות אחדות נעצרנו ליד מלון "ז'ן-ז'ורס". כאן התחילו התייעצויות. אחד פתח בשאלה: האם ידוע לך דבר מה אודות החברה? חלק מהתשובה הם ידעו, כי אמש צילצלתי לוילי. מה דעתך, המשיך השני, היש אפשרות לגמור את הענין בכסף? ... בכסף רב הוא הוסיף. תשובתי היתה שלילית, היות ושומרי ראשם של החברה היו חיילים פשוטים - סדירים בדרכם לחופשת מולדת ולא חיילי קבע או שכירים מושחתים שעבור בצע כסף מוכנים לכל דבר. ואז באה השאלה השלישית, ספק שאלה ספק הודעה.

כנראה עוד הלילה נצטרך לפלוש למחנה, להתקרב לצריף מס' 32 ובכך להוציא משם את החברה. אמרו, וחיכו לתשובה. מחשבות רבות עברו במוחי, ומה יהיה אם לא יצליחו? איזה כוחות דרושים כדי לבצע

משימה כזו? ואם לא יצליחו לשחרר את כולם, מה יהיה גורלם של הנותרים? האמת היא שלא ידעתי את כושר הביצוע של הזוליה, אך דבר אחד היה ברור לי. שכונת הקצינים היתה במרכז המחנה. לבצע פעולה מסוג זה ולהצליח להעביר את כל החברה מהמחנה החוצה, אין זה מן הדברים הקלים והפשוטים. המחנה כולו מגודר חוטי תייל ופה ושם שערים עם כיתות משמר מצויידות בנשק. כאלו מחשבות הטרידו את ראשי ואז אמרתי: הבה נחכה עד הערב, אשתדל לראות את אבא. אתייעץ עמו ואביא בפניכם את דעתו. הצעתי התקבלה, נפרדנו בשעות הצהריים וכל אחד הלך לדרכו...

המצב מיום ליום נהייה קשה יותר. היו רגעים בהם נדמה היה לי שלבד לא אוכל יותר לשאת באחריות. עם חלוף הימים נאלצתי לספר ל"א", חבר קבוץ שעמו התיידדתי, חלק מהקונספירציה. אולי לא פעלתי לפי כל כללי המחתרת אך לא יכולתי יותר "א" קיבל את בקשתי לעזרה, מתוך הזדהות ושיתף פעולה ללא הסתייגות. היום בקשתי ממנו שמשעה 16:00 שעת פתיחת "הנפי" שיעקב אחרי בואו של אבא ואילו אני עשיתי אותו דבר מפינה אחרת. השעה התארכה, כאורך הגלות ככה היו אומרים בלעדינו. ארבע, חמש, שש. כבר התחיל להחשיך "והילד איננו" למזלנו הערב לא ירד גשם, אך הדאגה גברה בלב. בערך בשעה שש וחצי, סוף סוף התחיל הטקס. אבא הולך. ראשו חבוי בין כתפיו. מוצץ סיגריה, בתאוה, כובעו מונח על ראשו ברישול ושומר ראשו צועד מאחוריו. משועמם עד מוות. בזהירות ובאדישות כאילו דבר לא נוגע לנו.

"א" ואני התקרבנו אליהם והתחלנו בשירת הרצ'יטטיב שלנו. סיפרתי
לו את כל השתלשלות העניינים. את ההצעה לפלוש הלילה למחנה
וכו'... וכו'... אבא באמצע המשפט הפסיק אותי ואמר בתוקף:
"... לא בא בחשבון, אל תפעלו בצורה כזו!..." דבריו לא הפתיעו
אותי כי אני שייכתי אותם להשקפתו המוסרית ואולי לנסיונו המחתרתי
שאמר "או כולם או אף אחד!" יש לשער שבפעולה כזו, יכול לקרות שלא
כולם יצליחו לברוח ואוי לנותרים!.. ואז אבא הציע,
שמע ז'קו, הוא אמר, כולנו גרים בחדר אחד והיחסים ביננו,
והחיילים, ששומרים עלינו טובים וידידותיים. קורה שאנו מגישים *ס'אליות*
אך יקרה שגם הם מושיטים יד ובקצה אצבעותיהן סוכריות עבור כולנו.
תנסו להמציא לנו קופסת סיגריות ספוגות סם, או כל חומר מרדים
אחר. בלילה תוך כדי שיחה עמם, נגיש להם סיגריה וההמשך ברור.
הרעיון נראה סביר וקל לביצוע. העברתי לוילי את הצעתו של אבא אלא
מה, בכל מרטיי אין בית מרקחת לתרופה. בעצם, ידוע לכלם שבימי
מלחמה ומיד אחריה החיים האזרחיים מתנהלים בשולי חיי הצבא ורק
מהצבא קונים גונבים דברי מזון, לבוש ומה לא. חבל שהרעיון של אבא
לא יצא אל הפועל כי אז יכלנו לפתור את הבעיה בקלות ובפשטות...
ואני מהרהר וחושב בליבי, ראו כמה מאומן בהליכי מחתרת הוא אבא
ועד כמה מוחו הקודח, חושב וממציא ובכיוונים שונים ומשונים. ש
שמעתי, שחברים אומרים עליו שהוא מין לאונרדו דה-וינצ'י קטן. הכל
מכל בו, סופר, הוגה, משורר, צייר, ארכיטקט, רוקם, תופר, מארגן
בחסד עיליון... וגם שטן! כשהדבר דרוש...

עוד לילה עבר במחנה. החברה סגורים תחת מנעול ובריוח ואנחנו יושבים ומחכים. רכבות מגיעות וחוזרות, אך תורנו מאחר לבוא. הימים חולפים ודבר לא קורה. היום החלטתי לפנות אל מפקד הכיתה שלנו ולבקש ממנו שיפנה אל מפקד המחנה ויבקש אנפורמציה מינימלית על גורלם של החברה. לשם כך נאלצתי לגלות לפניו, טיפ טיפה מהסיפור כולו. תגובתו היתה קשה ומתנערת מכל אחריות. "עכשיו אתה פונה אלי ואני איני יודע דבר מכל השתלשלות העניינים...!" אמר ברוגז והפנה לי את גבו נעלב עד עומק נשמתו. ידעתי שלא אצליח לפייסו, לכן פניתי אליו בשקט ובמידה מסויימת של איום. דע לך, אם כזו תהיה התנהגותך, אדבר עליך במקומות המתאימים!... מפקד הכיתה מיד הבין את הרמז. גבריגדה פעלו שתי רשויות. הסמכות הרשמית, זאת של הפקוד האנגלי - על כל זרגותיו והפיקוד הפנימי "יכול היה להיות שטוראי - חייל פשוט, מכוח סמכותו של "הפקוד הפנימי" יתן פקודת ביצוע, אפילו לקצין גבוה בהיררכייה הצבאית. מפקד הכיתה נעצר, שקל בדעתו ואמר בשקט - הגד לי, מה אתה רוצה ממני? מייד הרגשתי נימה של התפייסות ורצון לשתף פעולה, לקחתי את ספרו של סטפן צוויג "מגלן" הכנסתי לתוכו כמה שטרות, פתק עם מילים אחדות ויצאנו לדרך - צריף מס' 32 בשכונת הקצינים.

הגשם לא פסק. התחיל אתמול כל הלילה ירד והיום התחזק עוד יותר. השמיים כבדים כעופרת, העננים ירדו עד לכפות רגלינו, הלכנו בזהירות פן נחליק אל תוך אחת השלוליות. שקועים במחשבות, לא הרגשנו שנעמדנו אל מול פניו של שומר השער. מפקד הכיתה פנה וביקש לדבר עם מפקד המחנה. החייל הבריטי הבחין בסמל הבריגדה על כתפינו, החוויר, התמלא זעם, עיוות את פניו, פער

את פיו, וצעק בקול צרוד ומחריד "עצרו, הסתלקו מכאן, שאם לא, אני פותח באש!... אמר והפנה את נשקו כלפינו. לאחר מכן, כאילו נרגע, אך רועד ומפוחד הוסיף - הלילה ברח אחד החיילים שלכם... דבריו הדליקו אור אדום אצלי. הסתלקתי מייד ואילו מפקד הכיתה המשיך בשיחה וניסה להבין את פשר איומיו של החייל. אני רצתי בכיוון החשמלית למרטיי ומשם למלון "ז'ן-ז'ורס". החברה ידעו את כתובת המלון ובמידת הצורך עליהם היה להגיע אליו. את המרחק מהתחנה האחרונה של החשמלית חמש מאות, שש מאות מטר עד למלון, עשיתי בריצה. נשימתי כה התקצרה עד שעיני כהו ולא ראיתי דבר מסביב, התמלאתי דאגה וסקרנות האם הוא כבר הגיע? ומי הוא זה שהצליח לברוח? מה עבר עליו במסלול הבריחה? מחשבות כגון אלו הטרידו את נפשי, כשהגעתי לחדר המיועד בבית המלון וידי אחזה בבריח הדלת, לא יכולתי יותר, נפלתי על סף העילפון. רק מבטו הנמרץ ולחיצת ידו החזקה של משה היא שהחזירה לי את הכרתי. נפלנו זה בזרועותיו של זה ולא הוצאנו מילה מפינו. אכן, היה זה משה רבינוביץ, חבר המחלקה הימית של הפלמ"ח, יליד פולין וחניך חברת הנוער של קבוצת כפר-מנחם. לאחר שתיקה ממושכת, התישבנו זה ליד זה והנה סיפור בריחתו של משה.

ככה הוא סיפר:

"... ישבנו על רצפת העץ של הצריף, חלקנו בישיבה טורקית, ויתרם נשענים על מרפיקהם כשרגליהם מתוחות קדימה. השעה היתה מאוחרת. היו כאלו שמזמן נרדמו. כל לילה, חזרנו על אותו טקס. אחד מספר ויתרם מקשיבים. 'אבא, משום מה, מיעט בסיפוריו וחבל. כשמדי פעם, פתח בדברים כולנו הקשבנו לו בדממה. אין כמוהו היודע לספר, ממש אמן המילים והעלילות. סיפוריו תמיד אוטנטיים ושאובים מהחיים.

קולו עולה ויורד ובלוריתו המתולתלת משווים לו דימוי של שחקן
ואנחנו קהל אחוז התרגשות. הלילה היה תורי לספר. חיש מהר הצלחתי
להרדים את כולם. לא אדע מדוע, נדדה שנתי ולא יכולתי להירדם.
נגשתי לשומר ובקשתי לצאת לשירותים. לפי פקודה, עליו היה ללוותני
כל הדרך. רצה מזלי, והפעם הוא לא נהג לפי הפקודות ונתן לי ללכת
לבד. אולי מפאת הגשם הסוחף, ואולי = סתם עצלנות. הוא נשאר
במקומו, כשגופו שרוע על הספה והוא חצי מנומנם. הגעתי לשירותים
ולתומי חשבתי לחזור כילד טוב למשכבי. לפתע, כאילו הקצתי משנתי,
פתחתי את דלת השירותים וכמצחיק בעיני עצמי אמרתי - היתכן?
למעשה, אני כבר בחוץ, חופשי לנפשי, היתכן שמרצוני אחזור
לשבי?!... החלטתי לברוח! בחוץ, גשם זלעפות. ימים אחרונים של
סתיו אירופאי, עוד מעט פתיתי שלג יתעופפו ויכסו את פני האדמה.
קר ועצוב לנשמה. הלכתי יחף ורגלי הקרות החליקו בבוץ. תשאל, מדוע
יחף? מהסיבה הפשוטה שכל לילה חיילי המשמר אספו את נעלינו וחלק
מלבושנו על מנת להקשות על אפשרותנו לברוח. את הדרך ל"נפי"
ידעתי, אך מה עושים הלאה?

דבר אחד היה ברור לי - דרך חזרה אין לי! המשכתי ללכת בחושך. כל
איברי כבדו וגופי התאבן מקור ומרטיבות. למעלה - עטיפת העננים
נקרעה ועמוק ברקיע הופיע חצי ירח - כאילו פנס מפויח ששכחו
לכבותו. נמשכתי אליו כאל חוף מבטחים. במרחק 15-20 מטר הבחנתי
בבוטקה ובתוכה חייל. לשבריר של שניה חשבתי - הנה סופי!... לאחר
שעתיים של ריצת מכשולים בגשם ובבוץ הגעתי למקום שממנו ברחתי...

עצור! צעק בפולנית החייל שבבוטקה. כמובן שנעצרת ובקול רועד מקור ופחד ניסיתי להסביר לו את מר גורלי. ברור שאת האמת כלה שמרתי לעצמי. מזלי שדובר פולנית הנני והמחנה שאליו נקלעתי, מחנה צבא אנדרס היה. התקרבתי אליו ובתנועות ידיים והוויות של שיכור, בקשתי ממנו עזרה. אמרתי לו שאת נעלי ומעילי מכרתי כדי להשיג כסף לשתייה. היתה זו המצאה ואם תרצה, הברקה שמקורה במצוקת נפשי. דברי פעלו כהלכה, שהרי ידוע לך, שחיילים הנתונים בצרה, מפתחים הם רגשי אחוה, סולידריות ועזרה הדדית. החייל שבמשמר, במקום הוריד את אדרתו - השינל שלו ואת נעליו והושיט לי אותם ובמידה רבה של חמלה ורחמים.

אני משער שאת ציודו הוא יחדש בקלות היות ובימי מלחמה עליך לחתום שחפציך "אבדו בפעולה" ובמחסן מחזירים לך את הכל. לשאלתי, היכן אני נמצא וכיצד עלי להגיע למרסיי. הוא ענה: "עליך לעבור את מחנה המעבר של האנגלים", ובתנועת יד קלה הראה לי את כיוון ההליכה. למשמע דבריו, הרגשתי שזעה קרה עולה על מצחי, קבלתי פיק ברכיים, וסחרחורת אחזה בי. החייל צבת לי בלחיים, סטר לי קלות וצעק - מה איתך, מה קורה לך?!... לאחר מכן, בעדינות, הושיב אותי על כיסא ישן ומרופד, שעמד באחת הפיגות של הבוטקה. תוך דקות אחדות חזרתי

לעצמי ושמעתי שהחייל אמר: המרחק עד למרסיי, בערך 10 ק"מ. לא, לא! אין לי יותר כוחות אמרתי בליבי. בינתיים, המזרח האדים. יום חדש התחיל לטפס על קו האופק. שקט עמוק מסביב, כאילו כבוד אלוהים מרחף מעלינו. השעה בין ארבע לחמש בבוקר. ברכתי את החייל לשלום, לחצתי את ידו בתודה ונעלמתי

במרחק. את המחנה האנגלי עברתי בגניבה ומיד עליתי לחשמלית. תוך
רבע שעה הגעתי למרסיי ועינך הרואות, אני יושב לצידך, במלון
"ז'ן-ז'ורס", בריא ושלם, לבוש במדי צבא ארה"ב. במשפט זה סיים
משה את סיפורו...
וילי הקשיב מהצד, וכאילו הדברים לא נוגעים לו, התקרב אלי ובלחש,
כדרכו, מילמל לי באוזן. "הלילה נתגנב למחנה וננסה לשחרר את יתר
החברה..."

לצערי, אחרי שמשה הצליח לברוח, מפקד המחנה ציווה מייד להעביר את
האסירים הישראלים לאוניה שעמדה להפליג בחזרה למצרים.
יותר לא ראיתי את אבא ואת יתר החברה. בדיעבד, אני יודע
שבהתערבות שרטוק (שרת) ובהמלצתו של עורך-דין יהודי ממצריים
הוחלט לספר לאנגלים את האמת כולה אודות אבא, אשיותו ופועלו
האנטי-נאצים והוא והחברה שוחררו.
כאמור, בדיעבד, אבל באותם ימים לא השלמתי עם מר גורלו של אבא.
דווקא הוא, שעבר את כל תלאות הגטו והמלחמה, עכשיו, כשהגרמנים
נכנעו והמלחמה נגמרה, הוא נחשד כטרוריסט והושלך לכלא ושכב
במצרים ביחד עם חיילי SS גרמניים!... צחוק הגורל!...

* *
*

ב-15 ליולי 1946 השתחררתי מהצבא. היה זה במחנה מעבר ברחובות, ליד מכון ויצמן. לאחר שתעודות השחרור היו בידי, צעדתי בשמחה לכיוון מרכז המושבה. קניתי את העתון "משמר" והנה כותרתו הראשית. "...למעלה מ-3000 חיילי SS גרמניים מתפתלים בכאבים, אצל כלם הובחנו סימני הרעלה קשה ומסוכנת. מתדריך ראשון מסתבר שפועלי המאפיה במחנה השבויים היו כלם פליטים יהודים שבנתיים ברחו ממקום עבודתם..." עד כאן הכותרת.

כאילו התעוררתי מחלום ומייד הבנתי את השתלשלות העניינים, אבא לא שקט ולא נדם, בכל מקום ביום ובלילה באירופה ובמצרים בכלא ומחוצה לו חיפש אפשרות לנקום בגרמנים. לאחור אי-ההצלחה שברמסיי הוא חזר, וחידש את מאמציו עד שהגשמו חלק מתוכניותיו. איפה הכינו את הרעל, מה היה טבעו, במה ארזו אותו וכיצד העבירוהו לאירופה? כל אלו שאלות שאין מדיבים לדבר אודותן. היום אני יודע שאחד מהחברים שמטן בחוטים היה יקירנו - יעקב חזן. אם תזכרו את הסיטמא "הרימון נרקב" ששודרה מטולון, המען שלה היה "יח" "מע" (יעקב חזן משמר-העמק) דבר זה התגלה לי שנים רבות אחרי המעשה. היה זה בפגישה שבאקראי עם חזן בדירתו של ויקטור טנו-טוב בירושלים. תוך כדי שיחה בנוכחות מלוינה וויטקה אחותה, חזן משך אותי בזרועי הצידה, חיבק אותי ולחש לי באוזן, את שמו של האדם, שעמד בראש הפרמידה בפעולה זו ומיד הוסיף: "על כל אלו טובה השתיקה!" אולי יבואו ימים ואפשר יהיה לספר את הסיפור כולו. עד אז, נדרתי נדר והסוד שמור עימי...

